

L'Avenc

Jesús Moncada

La memòria d'un món negat

JOSEP M. MUÑOZ

L'obra de Jesús Moncada s'ha centrat fins ara en la recreació literària del passat de Mequinensa, la vila on va néixer fa seixanta-dos anys. Negada sota les aigües del pantà de Riba-roja, la vila vella de Mequinensa i la seva gent són l'escenari i la matèria de la seva particular recerca del temps perdut. D'aquesta recreació són fruit, entre d'altres, *Camí de sirga* (1988),

la seva novel·la més aclamada que ha estat traduïda a quinze idiomes, i llibres com *Estremida memòria* (1997) o *Calaveres atònites* (1999). A mitjan dels anys seixanta es va traslladar a Barcelona, ciutat que ha fet seva i on es desenvolupa la novel·la que està escrivint ara. Mentrestant, Edicions 62 prepara el relançament de la seva obra.

– **Vas néixer a Mequinensa, l'any 1941.**

– En l'etapa més dura de la postguerra i en una vila de vençuts. Mequinensa ha estat sempre republicana i d'esquerres.

– **Un poble de miners.**

– Sí, un fet que implica l'existència d'una classe proletària en una comarca bàsicament rural. Això i la navegació fluvial —dedicada principalment al transport del carbó— li donen un caràcter molt peculiar. L'explotació del lignit comença d'una manera seriosa a mitjan segle XIX. Cap al 1860, es produeix la fusió de diverses empreses petites i neix la Carbonífera de l'Ebre, que significa l'empenta definitiva per a la conca minera.

Els vells mequinensans anomenaven «passades» les èpoques de prosperitat lligades a la bona sortida del carbó, seguides indefectiblement per moments de crisi. La primera «passada» la provoca la guerra de Cuba, però la més important té lloc durant la guerra europea del 1914-1918. La demanda de lignit és enorme, les mines es multipliquen. La major part del mineral fa cap als vapors de Barcelona; els llauts el transporten per l'Ebre a l'estació de ferrocarril de Faió. Les perspectives de feina provoquen l'arribada de molts forasters. Es multipliquen els comerços de tota mena, els cafès... Com he explicat a *Camí de sirga*, la vida dels mequinensans canvia de manera radical.

– **D'on procedeix, aquesta gent?**

– De tot arreu. Arriben fins i tot estrangers que fugen de la guerra. Al cabaret *El Jardí* —que, a *Camí de sirga*, s'anomena *L'Edèn*—, hi actua un grup d'artistes francesos de varietats. La memòria mequinensana en conserva el nom de la cantant, «Madamfransuà». Un amic meu, que va morir gairebé centenari encara la recordava com una figura misteriosa i fascinant, perquè ell era massa jove i no el deixaven entrar al cabaret. Jo encara vaig veure la làpida en francès d'una de les artistes d'*El Jardí*, enterrada al cementiri de la vila.

La prosperitat se'n va en orris bruscament l'endemà de l'armistici. Tot s'ensorra: moltes mines han de plegar, cafès i botigues tanquen portes, la gent es veu obligada a anar-se'n. I no solament els forasters. Molts mequinensans han d'emigrar, es buiden carrers sencers. Els vilatans fan cap a Barcelona. Alguns s'estableixen a Sants. La majoria, però, van a parar a Gràcia, fins al punt que, a Mequinensa, diuen que, si vas a Barcelona i tens algun problema, només cal que et plantis a qualsevol carrer de Gràcia i cridis «Mequinensa!» Segur que s'obrirà alguna porta.

Després hi ha una època de fluctuacions i de conflictes laborals. Durant la guerra civil, la conca és col·lectivitzada. Irònicament, la postguerra és una nova etapa de prosperitat per a una Mequinensa que el franquisme hauria volgut en-sorrada. Serà l'última. Tornen a venir immigrants, però no tants, ni de lluny, com abans. La crisi definitiva arriba amb l'auge del petroli. La demanda de carbó minva progressivament. El tancament de les mines coincideix amb el començament de les obres dels pantans de Mequinensa i Riba-roja. Plou sobre mullat.

– **Això ja és als anys cinquanta...**

– La incertesa sobre el nostre futur provocada per la construcció dels pantans dura gairebé tretze anys. Quan arriba el moment d'abandonar la vella Mequinensa, una gran majoria

de vilatans funden una cooperativa per construir la nova. Continua la tradició democràtica malgrat el franquisme.

– **En quina mena de família neixes?**

– L'avi patern era miner. La seva dona, Rosa, era molt emprenedora, però analfabeta. L'avi matern, casat amb la Carme, que tampoc no sabia de lletra, com la majoria de les dones d'aquell temps, era molt independent. Una part de l'any, es guanyava la vida fent de matalasser. També tenia uns bancals d'olivers, una mica de vinya i era un bon caçador, com l'altre. De la seva feina de matalasser —en la qual l'ajudaven la meva mare i la meva tia— prové un fet que explico a *Camí de sirga*: sovint, en moments de dificultats econòmiques, algunes famílies de senyors es venien la llana dels matalassos.

El pare se'n va Barcelona, fa d'aprenent en una botiga de roba de la plaça del Pedró. La capella romànica és el magatzem de l'establiment, i, quan la calor és forta, el pare hi va a fer migdiada... Un dia, rep una carta sorprenent: la meva àvia ha arrendat una botiga de queviures a Mequinensa; li demana que torni a la vila a fer-se'n càrrec. L'avi, mentrestant, continua treballant a la mina.

– **Eren gent polititzada, a casa teva?**

– No especialment. A la família, però, hi havia republicans d'esquerra, socialistes i comunistes.

– **Com recordes la postguerra, a Mequinensa?**

– Duríssima i, per a una criatura, incompreensible. Tot són silencis, preguntes sense resposta. Tothom parla de la guerra però ningú no t'explica què havia passat, per què havia mort tanta gent, per què n'hi havia encara a la presó o a l'exili. Un cosí germà del pare viu a Montauban, no pot tornar. Les seves cartes no arriben mai al seu destí, ell tampoc no rep les nostres. Per veure'l, el pare ha d'anar a trobar-se amb ell a Andorra... Passen molts anys abans no encaixes les peces del trencaclosques.

– **Quina mena d'educació vas tenir?**

– El pare vol que rebi la que ell no ha tingut. Deixo l'escola primària i, junt amb cinc nois més, començo el batxillerat. Ens prepara un mestre i ens anem a examinar, lliures, a l'institut de Lleida. Així fins a segon curs. Com que el mestre no es considera preparat per continuar, cal buscar un col·legi a la ciutat. A Lleida només hi ha internats religiosos, el pare no vol enviar-m'hi. Barcelona queda massa lluny. Vaig a parar a Saragossa, a un col·legi, Santo Tomás de Aquino, fundat pel pare del cantant José Antonio Labordeta, on ja hi estudiava un cosí meu. Mort el fundador, el dirigeix el fill gran, Miguel, un gran poeta. Malgrat el seu nom, és un col·legi laic, de tarannà liberal, no hi ha ni capella. En fi, un fenomen insòlit sota el franquisme, que li fa la guitza de totes les maneres possibles. Té tanta mala fama que, gairebé quaranta anys més tard, quan vaig a presentar la traducció castellana de *Camí de sirga* a Saragossa, un senyor molt correcte que em pregunta en quin col·legi vaig estudiar no pot reprimir un gest d'horror quan li ho dic i exclama: «*Joder, con los rojos!*»

– **Això vol dir que estaves intern, a Saragossa?**

– Sí. Al cap de quatre anys, però, li dic al pare que ja no puc suportar el tancament, malgrat el clima de tolerància del

col·legi —que, per descomptat, no és cap sucursal del Kremlin—, i que agrairé sempre. Em busquen una dispesa, una patrona que en deien aleshores. Això em permet escodriñar una mica més la vida de la ciutat, aleshores d'allò més asfixiant, amb l'Acadèmia General Militar, el Pilar, el comandament de la V Regió Militar, en fi... Un exemple: a poc d'arribar-hi jo, va morir l'arquebisbe. L'enterrament va recórrer els carrers principals. Als alumnes dels col·legis —com les autoritats feien sempre que calia que alguna cosa tingués aspecte multitudinari— van col·locar-nos al llarg del trajecte. El difunt —al qual portaven, mig embalsamat, en un taüt descobert— tenia un nas descomunal, i el recordo, amb cotó als narius, sobresortint de la caixa. La continuació de la història també és esperpèntica: el successor havia de fer l'entrada a la diòcesi muntat en una mula blanca. L'única d'aquest color que van trobar era una de les que feien servir per arrossegar els toros morts a la plaça...

Hi ha lectors maliciosos que asseguruen que «l'ínclita, catòlica i gairebé immortal ciutat de Torrelloba» de *La galeria de les estàtues* és aquella Saragossa. No lleigeix mai cap dels meus llibres; per tant, no puc opinar.

– **Quan hi anaves, a casa?**

– Només tres cops l'any: Nadal, Setmana Santa i a l'estiu. Era molt dur. No acabo d'integrar-me mai a la ciutat. Per a mi, allò és l'exili, enyoro Mequinensa, un oasi, malgrat tot, en ple franquisme.

– **Per tant, no vas arribar a fer un ambient a Saragossa...**

– No, però hi conservo un gran amic, company d'estudis. El pare no em podia pagar una carrera universitària i vaig fer Magisteri, compaginant-ho amb els cursos del batxillerat superior. En començar la carrera, als tretze anys, vaig haver de presentar certificats de bona conducta moral i política, signats per l'alcalde i el capellà del poble —cosa que, a mi, a Mequinensa, no va suposar-me cap problema—, i anar a la Jefatura Provincial a jurar fidelitat als Principios Fundamentales del Movimiento. En acabar els estudis, no et donaven el títol si no treies el d'instructor del Frente de Juventudes. Això implicava passar un mes de pràctiques en un campament, amb camisa blava i boina vermella, fent tots els papers de l'auca.

– **En aquells anys d'estudiant, ja tens una consciència política?**

– Eren uns temps molt durs, i, en aquell ambient, això era pràcticament impossible. Et senties controlat, oprimat; no podies parlar amb llibertat, ni llegir el que volies, la censura era implacable i omnipresent, però ni solament t'imaginaves que podia haver una alternativa a aquell estat de coses. Més

tard, quan un cosí meu, fill de l'oncle exiliat a França, va començar a venir a Mequinensa a passar els estius, vaig demanar-li que em portés llibres prohibits aquí. Bàsicament, però, literatura. Així vaig llegir, per exemple, *La pesta*, d'Albert Camus, que va impressionar-me força, o Sartre. També coses d'altres literatures traduïdes al francès. Sempre en secret, evidentment. Vaig associar per sempre més l'olor, molt característica, dels volums d'aquella època de la col·lecció *Le Livre de Poche*, amb la idea de la llibertat; ensumar-ne algun dels que conservo encara em trasbalsa.

– **I quan et poses a escriure?**

– Molt jove. Als deu anys, plagio *Cinc setmanes amb globus*, de Verne. En faig també les il·lustracions. Escric en castellà. Ara costa de creure, però jo, aleshores, ni solament sé que allò que sempre he parlat és una llengua literària. Mestres i altres funcionaris castellans pretenen inculcar-nos amb una insistència sospitosa —que entens més tard— que no parlem català sinó un *chapurreado* —és la paraula despectiva que sempre fan servir— infecte.

– **Tens cap conflicte, a Saragossa, per parlar en català?**

– Sí, hi ha un anticatalanisme visceral, que, avui, malgrat el canvi d'actitud d'una minoria d'aragonesos sobre el tema del català a la Franja de Ponent, encara perdura. Això m'indigna, no pas per cap mena de consciència de catalanitat —la meva ignorància per aquesta banda és total—, sinó, senzillament, perquè, malgrat que no sóc més que un marrec, penso que ningú no té dret a impedir-me parlar la meva llengua.

– **Com eren els teus primers intents literaris?**

– Els típics poemes d'adolescència; més que poesia, versos. En prosa, recullo una vella llegenda mequinensana, Miguel Labordeta me la premia i la publica... D'una manera més o menys conscient, començo a recollir el material que, molts anys després, serà el canemàs dels meus

llibres, sobretot de *Camí de sirga*. Puc parlar de primera mà sobre la última gran època de les mines i de la navegació fluvial, però m'interessa moltíssim el nostre passat. M'entrevisto amb patrons de llaüt, peons, calafats, minaires. A poc a poc, la gent em parla de la guerra civil... El meu problema, però, és que és que tot allò ho de plasmar en castellà, i, encara que conec a fons aquesta llengua, el resultat em decep. M'he de traduir. La solució arriba, anys més tard, quan jo ja faig de mestre a Mequinensa. Edmon Vallès, en un dels seus viatges a la vila —ell és mequinensà, però fa anys que viu a Barcelona, dedicat a tasques editorials, i també a l'activitat política clandestina, cosa que li costarà una temporada a la presó—, em vol conèixer perquè algú li ha parlat de la meva pintura i

L'Avenc

de les meves provatures literàries. M'aconsella que escrigui en català i comença a enviar-me llibres de la col·lecció Isard, que publica l'editorial Vergara, on ell treballa. Allò m'obre els ulls, acabo de trobar la meua eina literària.

– **Però també pintes...**

– Sí, i m'he d'espavilar per aprendre tot sol tota mena de tècniques: dibuix, faig gravats, treballo a l'oli... Casa nostra és gran i he convertit en estudi una sala immensa amb un balcó des del qual puc veure l'Ebre. Edmon Vallès, però, no para d'insistir cada cop que ve a Mequinensa o quan m'escriu: he d'anar a Barcelona.

– **Quin any és això?**

– No me'n recordo mai amb seguretat, devia ser el 1966.

– **Quina impressió et causa, la ciutat?**

– A la primeria, m'atabala. Saragossa —l'única ciutat on he viscut fins aleshores— i Barcelona no tenen res en comú. Hi ha un detall que em sorprèn molt: no veig ni un uniforme militar pel carrer, una presència, en canvi, omnipresent a Saragossa i també força abundant a Lleida, la nostra capital natural i que conec força bé. Després, Barcelona m'encisa. Durant mesos, armat amb una vella guia de Cirici Pellicer, que, molts anys després es transformaria —ja en català— en *Barcelona, pam a pam*, en furonejo amb avidesa tots els racons. Ara, no sabia viure'n lluny.

– **En què treballes, quan arribes?**

– El projecte editorial on Edmon Vallès pensava integrar-me no arriba a quallar. Un pintor mequinensà, Santiago Estruga, m'ofereix feina al seu estudi. És un bon pintor, però, per viure, fa pintura comercial, la mena de quadres per penjar a sobre del *tresillo*... M'ensenya la tècnica i arribo a pintar-ne sis cada dia.

– **Com t'ho feies?**

– Eren tots iguals: molt de cel amb algun núvol, i molta aigua on reflectir-hi una mica de bosc. Pintàvem sobre tàblex. Esbossàvem els quadres en sèrie amb pintura acrílica, que s'asseca de seguida, i els acabàvem a l'oli amb quatre tocs d'efecte. Ens en pagaven una misèria. Si badaves, no et sortien els comptes.

Sobrevisc així fins que es presenta a l'estudi un amic de l'Edmon per dir-me que, a l'editorial Montaner y Simón, necessiten un «pedagog» que supervisi l'adaptació en castellà d'una enciclopèdia juvenil de l'editorial italiana Mondadori. He de posar-me en contacte amb Pere Calders.

– **Que tu no sabies qui era, ni era aleshores gaire conegut...**

– Exacte. Vaig a la Montaner y Simón. Calders és de vacances i em rep Josep Soler i Vidal, un dels fundadors del Partit Comunista Català [que havia tornat de l'exili el 1964]. Em diu que torni al setembre. Em donen la feina i m'instal·len a l'últim pis de l'edifici, que ara és la fundació Tàpies. Treballo al

costat de Pere Calders i de Soler i Vidal en una sala immensa d'allò més semblant al Sahara els mesos de calor, i a la Sibèria durant l'hivern. El sostre altíssim, les grans claraboies, uns corrents d'aire incontrolables i unes estufes de gas insuficients fan que, més d'un cop, hagi de treballar amb l'abric posat.

La urgència d'haver de guanyar-me les garrofes fent pintura comercial m'ha obligat a deixar de banda la literatura. Un dia, però, Calders em diu: «L'Edmon Vallès m'ha explicat que escrius, m'agradaria llegir alguna cosa teua» Li responc que no tinc res a punt, però que li escriuré un relat. Vaig fer «Joc de caps», el primer conte del que després serà el volum *Històries de la mà esquerra*. Vaig suar sang, els meus problemes ortogràfics eren brutals: havia de consultar cada paraula que escrivia. Calders el va llegir i li va agradar molt.

Aquells anys van ser molt engrescadors. En general, treballar amb Pere Calders era molt interessant i divertit. A estones, tanmateix, podia esdevenir demencial. Tenia una imaginació increïble, no he vist mai una cosa semblant. Quan tirava pel cantó positiu, tot rutllava; si s'avia cap a l'altra banda, qualsevol detall sense importància —una errata, per exemple— podia esdevenir en cosa de segons una catàstrofe còsmica.

Aleshores la Montaner y Simón, fundada el 1861 —l'edifici és posterior— era l'editorial en actiu més antiga de l'Estat espanyol. Calders va intentar modernitzar-la i va convèncer el propietari —José González Porto, un gallec que havia fet les Amèriques i era propietari de diverses editorials a Mèxic, entre elles la UTEHA, i a diversos països sud-americans— perquè comprés un equip IBM de composició, probablement el primer de tot el país. Era un pas arriscat, però Calders tenia visió de futur. També va fer instal·lar un laboratori fotogràfic. A mi, va tocar-me anar a aprendre el funcionament de l'equip IBM i barallar-me

amb aquell monstre avui prehistòric. Vaig treballar tretze anys en aquella casa. Tot va anar-se'n en orris quan va morir González Porto.

– **Féieu sobretot enciclopèdies?**

– Sí. Les grans obres de consulta —l'última va ser el diccionari Bompiani, enllestida abans que Calders entrés a l'editorial— constituïen el fons principal de la firma. El concepte i l'estructura de l'editorial eren del segle XIX. La modernització intentada per Calders ja no podia canviar-la. Era com voler posar motor atòmic a una galera.

– **Per a tu devien ser anys de formació.**

– Sí. Calders m'ajuda molt pel que fa a les meves dificultats primerenques amb el català escrit. No intenta, però, orientar-me en cap direcció particular ni fer de mi un deixeble seu. S'adona que tinc el meu propi món. A més, en l'aspecte lingüístic, m'anima a conservar la riquesa de la banda de l'Ebre. Quan parlo per telèfon amb algú de Mequinensa, ell para l'oïlla, no pas per xafarderia sinó perquè el nostre català l'encisa. Em pressiona perquè em

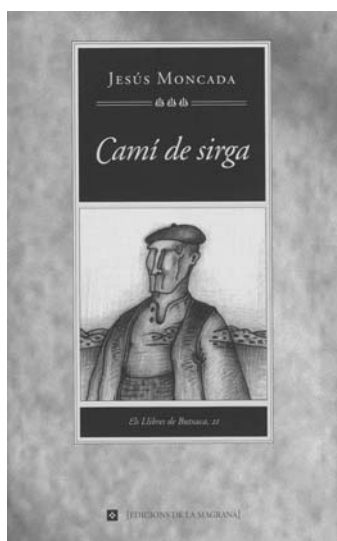

presenti a premis, de fet l'única manera aleshores de fer conèixer el que escric. Guanyo un petit premi a Gavà, el Brugués, però no em considero prou madur per optar a guardons més importants. Fins que, entre ell i el seu gran amic Xavier Benguerel, que ve sovint a visitar-lo a la Montaner y Simón —per on apareixen també Edmon Vallès, Tísner, Fèlix Cucurull i d'altres—, aconseguen que em presenti al Joan Santamaria [1971]. El guanyo. La penya publica un llibret amb les meves històries i les dels finalistes, Jaume Melendres i Josep Vallverdú. Anys més tard, Soler i Vidal em demana que em presenti al Jacme March, també a Gavà. Me'l donen per unanimitat. Maria Aurèlia Capmany, que forma part del jurat, en fa una ressenya molt elogiosa a *Serra d'Or*, i, de sobte, passo de ser un autor gairebé inèdit a tenir dues editorials disposades a publicar-me els contes: Laia i La Magrana, que està fent el canvi d'editorial nacionalista a literària. Tinc el pare malalt i vull que vegi l'obra publicada. Decideixo donar-la a qui ho faci més aviat. Així vaig a parar a La Magrana.

– **Què llegeixes aleshores, què t'interessa? Hi ha cap autor amb qui et sentis particularment identificat?**

– A banda del contes de Pere Calders, d'alguns dels quals —els d'*Invasió subtil*, per exemple— em passa els originals i me'n demana l'opinió—, m'interessa sobretot la narrativa italiana. *Crist s'ha aturat a Èboli*, de Carlo Levi, traduït per Edmon Vallès, és un dels meus llibres de capçalera. Devoro també Pratolini, sobretot la *Crònica dels pobres amants*, Bassani, Vittorini, Gadda, Pavese, Natalia Ginzburg, Giuseppe Tomasi di Lampedusa (*Il gattopardo* és un dels meus companys inseparables). Dels catalans, m'interessen *Bearn*, de Vilallonga, la Rodoreda de *Mirall trencat*, *Les històries naturals* de Peruchó, *El quadern gris* i altres llibres de Pla.... Continuo llegint Homer, Rabelais, Montaigne. Dels castellans, m'agrada Baroja i sobretot Valle-Inclán, per a mi, el millor de la generació del 98. Les narracions curtes de Txèkhov no em cansen mai... Xalo amb *El reino de este mundo* i *El siglo de las luces*, d'Alejo Carpentier. Conservo com un tresor una traducció castellana del temps de la República de la primera part d'*El Don apacible*, de Sholovov, que ja m'havia empassat als tretze anys després de descobrir-la —sense saber què era, naturalment— entre els llibres d'un oncle meu. Per influència de Calders i de Soler i Vidal, que venien de l'exili mexicà, llegeixo Juan Rulfo i també alguna cosa de Carlos Fuentes. Són els autors que ara vénen al cap, però me'n deixo molts, com ara Isaac Bashevis Singer, o Kazantzakis, que conec a través de l'esplèndida traducció que Berenguer Amenós fa de *Alexis Zorbàs* per a la col·lecció Isard...

Reprenc seriosament la pintura, participo en moltes exposicions col·lectives i en faig unes quantes d'individuals. No tinc, tanmateix, prou temps lliure per dedicar-hi. Al cap d'uns anys, la deixaré definitivament en benefici de la literatura. Ara només dibuixo les dedicatòries dels meus llibres.

– **El 1988 publiques *Camí de sirga*, una novel·la excel·lent que fa un gran impacte. És, fins ara, la teva obra més llegida, més premiada i més traduïda.**

– Les traduccions de *Camí de sirga* em continuen sorprenent. La vietnamita em va deixar garratibat, i la japonesa... Quan surtin l'hongaresa, l'eslovena i l'aragonesa, que es troben en preparació, ja seran quinze.

– **Com et vas plantejar el llibre?**

– En principi, com una obra molt més curta. La primera idea era l'últim viatge d'un patró de llaüt. Mequinensa ja és a punt de desaparèixer a causa del pantà de Riba-roja, i el vell navegant, mentre remunta l'Ebre, recorda la seva vida de llaüter. Sap que ja no tornarà a navegar, que la nau es podrà amarrada al moll. El llibre, però, va començar a créixer i la idea inicial va convertir-se només en un episodi de la novel·la definitiva, que va esdevenir la recuperació de la memòria de l'últim segle de Mequinensa. Cauen les cases, es podreixen els llaüts, apareixen objectes, quadres, un vell canó de les guerres carlines, carregat fa cent anys, es dispara, tornen els fantasmes de la guerra civil, passat i present es barregen de manera simultània en un desordre cronològic aparent...

– **Tenies una estructura i uns materials, que són els records que has recollit.**

– Vaig recórrer a la meua pròpia memòria, a la de la família, vaig tenir llarguíssimes converses amb homes i dones de tot l'entramat social mequinensà, fins que vaig aconseguir fer-me una idea prou clara de la Mequinensa que jo no havia conegut. El més dur va ser fer parlar els meus interlocutors sobre la República i la guerra civil.

– **Aquí et vas trobar en dificultats.**

– És cert, fins i tot després de la mort de Franco. En una col·lectivitat petita, cal anar amb molt de compte. Els mequinensans, però, van adonar-se de seguida que podien confiar en mi. Saben que mai no revelaré les meves fonts d'informació. Així he pogut vèncer reticències, d'altra banda molt comprensibles en un món on tothom es coneix. Això va ser encara més delicat pel que fa a *Estremida memòria*, basada en un fet de bandolerisme, que, a més d'un segle de distància, provocava polèmica. Un dels episodis més sinistres de la novel·la —que les autoritats obliguessin a cavar les tombes dels bandolers afusellats als mequinensans que reclamaven un judici just per als acusats—, va arribar-me gràcies a una confidència d'un dels descendents.

– **Perquè el que tu fas és literatura, no pas història.**

– Sí, i sempre procuro que això quedi clar, sobretot pel que fa als mequinensans. Jo sóc un novel·lista, tot i que, a grans trets, el rerefons del que escric s'ajusti a la veritat històrica, vista, és clar, a través de les mirades individuals dels personatges que la viuen i la pateixen. D'altra banda, és inevitable que els lectors vilatans pretenguin identificar persones reals en els protagonistes de les meves novel·les i dels meus relats.

– No hi ha un estudi que en doni les claus?

– No tindria sentit. Els personatges són de ficció malgrat que puguin oferir algun tret semblant a una persona real. Tothom creu haver identificat una gran burgesa mequinensana en la Carlota de Torres de *Camí de sirga*. Fins al punt que, quan aquella senyora va morir —en unes circumstàncies personals que semblaven imitar les que jo havia atribuït feia gairebé deu anys a la seva suposada encarnació literària—, i jo, que em trobava a Mequinensa, vaig anar a l'enterrament, un mequinensà em va venir a donar irònicament el condol perquè se m'havia mort una de les criatures de la novel·la.

– Quin és el punt de vista que adoptes com a narrador?

– Depèn del tema. Cada llibre requereix un plantejament, un llenguatge, un punt de vista determinat. A *Estremida memòria*, per exemple, les cartes del vell Arnau de Roda i les postil·les de la seva filla són la clau per establir la pervivència en la memòria col·lectiva d'uns fets esdevinguts fa més d'un segle. La ferida havia estat tan profunda que, quan es va saber que treballava sobre aquella història algú va fer-me saber que no era bo ni oportú desenterrar-la. Cosa que demostrava que la maniobra política que tingué per objectiu aprofitar un acte de bandolerisme per estigmatitzar, en plena Restauració borbònica, una població reticent al canvi, havia tingut èxit. Una maniobra que la meua novel·la pretenia, entre altres coses, desemmascarar a través de la ficció literària, no pas —insisteixo— des de la perspectiva d'un historiador. Sobre aquesta qüestió, crec que la nota preliminar d'aquesta novel·la i també la de *Camí de sirga* són prou aclaridores.

– Té algun sentit comparar el teu món de Mequinensa amb el Macondo de García Márquez?

– Crec que no. Els ingredients de «realisme màgic», o com vulguis anomenar-lo, d'alguns dels meus primers contes, són deguts a la influència directa, inevitable, de Pere Calders. El meu món no té res a veure amb Macondo. Els episodis que poden semblar més «màgics» de *Camí de sirga*, per exemple, són reals, comprovables, i els tracto amb la ironia d'una tertúlia de cafè de l'antiga Mequinensa. A més, el *boom* sud-americà en general no m'interessa gaire.

– Com enfoques la teua feina com a traductor?

– Em serveix per comprar temps per escriure. Els drets d'autor, sobretot els d'un escriptor en català, no donen per viure, ni solament per sobreviure.

– I et condiciona com a escriptor?

– No, al contrari, més aviat m'enriqueix. Haver-te de ficar de tant en tant en la pell d'un altre escriptor és saludable, t'ajuda a evitar l'estancament en els teus propis esquemes i a aprofundir en el coneixement de la llengua pròpia. A més, cal ser humil, respectar una obra que no és teua. El traductor pedant fa més mal que una pedregada, haurien d'engarjolar-lo per falsificador.

– I els tries, els autors?

– No, són encàrrecs. L'últim va ser *El comte de Montecristo*, el gran fulletó de Dumas. Vaig xalar-hi, però, al cap d'un any i de 1.800 fulls, vaig acabar baldat. Tanmateix, prefereixo fer traduccions a col·laborar, per exemple, en diaris. Això sí que

em destarotaria a l'hora d'escriure. Les traduccions més aviat signifiquen una mena de vacances entre llibre i llibre.

– I ara què fas?

– Estic ficat en una novel·la barcelonina, ambientada en el món editorial que vaig viure a la Montaner y Simón. Era una manera de treballar que ja ha desaparegut i per sempre més. No es tracta, però, una novel·la en clau. Això no m'interessa. No sé quan l'acabaré, mai no em poso terminis. Els llibres han de madurar el temps que calgui encara que l'editor —depredador natural de l'escriptor en totes les latituds— arrufi el nas.

– Fa la impressió que ets una persona que està tancada escrivint i traduint, que es prodiga relativament poc.

– Exercir d'escriptor no m'atrau gens ni mica, però no estic tancat a cap torre d'ivori. Escric sobre la gent, en necessito el contacte. Que no vagi a presentacions o a taules rodones no significa que faci vida d'anacoreta. Només vol dir que em moc en altres ambients. Estic molt pendent, per exemple, del que passa al meu barri i he recollit molt de material. Potser n'eixirà alguna cosa.

– Com planifiques la teua obra literària?

– Malgrat la sensació d'unitat que diuen que dóna, no segueix cap pla preconcebut. Ja t'he explicat com van anar les coses amb *Camí de sirga*. Una altra mostra n'és *Estremida memòria*. El tema —un episodi de bandolerisme al camí de Mequinensa a Casp— sempre ha format part de la memòria col·lectiva mequinensana, però jo mai no l'hauria encetat si l'atzar no m'hagués fet un present inesperat: un manuscrit de l'escrivà que va participar en les investigacions. Un advocat de Casp va trobar casualment el document en un lligall de paperassa del jutjat de Casp i el va enviar, a tall de curiositat, a uns amics seus de Mequinensa, que, al seu torn, me'n van fer arribar una fotocòpia a Barcelona. L'escrivà, Agustí Montolí, hi feia un relat dels fets molt precís i també molt crític amb l'actuació de la justícia, cosa que em fa pensar que va amagar deliberadament el manuscrit amb l'esperança que, en el futur, algú el trobés i s'arribés a conèixer la veritat d'aquella sinistra història. A partir del manuscrit, que no faig servir en cap moment com a recurs literari, i de les pistes documentals que em proporciona, construeixo la meua novel·la. En homenatge a l'escrivà, dono el seu nom real al personatge de ficció que el representa al llibre.

– Així podríem concloure que la realitat sempre supera la ficció?

– Si no sempre, molt sovint. En qualsevol cas, però —si més no pel que fa a mi—, la realitat és solament un pretext, un punt de partida per a la creació literària. Unes pomes de Cézanne no tenen res a veure amb les que van servir-li de model; per començar no són ni comestibles...

– I per fer això, potser has d'estar fora del món en el qual t'inspires.

– Necessitava establir una distància física i també temporal, deixar que els esdeveniments s'assolessin. Mai no hauria escrit *Camí de sirga* si hagués continuat a Mequinensa. ■

Josep M. Muñoz és el director de L'AVENÇ